

ISSN 2959-1953

ISSN 2959-1961

www.osvita.eeipsy.org

<https://doi.org/10.38014/osvita.2023.91.08>

КУЛЬБАШНА Я.,

доктор педагогічних наук, кандидат медичних наук, професор, кафедра хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

СКРИПНИК І.,

кандидат медичних наук, доцент кафедри ортодонції та пропедевтики ортопедичної стоматології, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРАКСЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СТОМАТОЛОГІЇ У ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ТА ЕПІДЕМІЧНИХ ЗАГРОЗ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

KULBASHNA Y., SKRYPNYK I. Formation of praxeological competence of future masters of dentistry in the extreme conditions of martial law and epidemic threats: problems and ways to solve them. *The study examines the problems and ways to solve them in the professional training of future masters of dentistry in extreme conditions, in particular, the formation of praxeological competence. Based on its structure, the authors prove the effectiveness of the formation of the dominant majority of the components of praxeological competence in the format of distance learning technology, which is used in conditions of geopolitical crises and extreme situations, but the manual and technological-simulation components require mandatory practice in the real conditions of a medical institution. To solve this problem in today's extreme conditions, it is important to use the potential of academic mobility of students, both domestic and international. On the basis of a survey of foreign students, it was determined that students consider the use of distance learning technology appropriate on a short-term basis, do not*

demonstrate activity in self work on the search and analysis of information materials from scientific sources. They prefer video materials and discussions with the teacher.

Keywords: *education in active military state and epidemic threats, distance learning, dental education, praxeological competence, professional training of masters of dentistry.*

КУЛЬБАШНА Я., СКРИПНИК І. **Формування праксеологічної компетентності майбутніх магістрів стоматології у екстремальних умовах військового стану та епідемічних загроз: проблеми та шляхи їх вирішення.** Дослідження розглядає проблеми і шляхи їх вирішення у професійній підготовці майбутніх магістрів стоматології в екстремальних умовах, зокрема формування праксеологічної компетентності. Спираючись на її структуру автори доводять ефективність формування домінуючої більшості складових праксеологічної компетентності у форматі дистанційної технології навчання, яка застосовується в умовах геополітичних криз і екстремальних ситуацій, але мануальний і технологічно-симуляційний компоненти потребують обов'язкового відпрацювання у реальних умовах медичного закладу. Для вирішення цієї проблеми в екстремальних умовах сьогодення важливо використати потенціал академічної мобільності студентів, як внутрішньої, так і міжнародної. На основі опитування іноземних студентів визначено, що застосування дистанційної технології навчання студенти вважають доцільним на короткостроковій основі, не демонструють активності у самостійній роботі над пошуком і аналізом інформаційних матеріалів з наукових джерел, а перевагу надають відеоматеріалам і дискусії з викладачем.

Ключові слова: *освіта у період військового стану, епідемічні загрози, дистанційне навчання, стоматологічна освіта, праксеологічна компетентність, професійна підготовка магістрів стоматології.*

Вступ. У часи, коли міжнародна освітня спільнота активно визначала шляхи вирішення освітніх проблем у зв'язку з загрозою поширення COVID-19, в Україні розгорнулася повномасштабна війна і був уведений військовий стан. Система вищої, зокрема медичної, освіти зустрілася з додатковими викликами: як забезпечити професійну підготовку лікаря у таких екстремальних умовах. Ситуація ускладнилася необхідністю захисту життя студентів і викладачів та евакуації з небезпечних районів, до яких відноситься і Київ.

Вирішення проблеми адаптації вищої медичної освіти до геополітичних викликів відповідає потребі сучасного суспільства у компетентних, конкурентоспроможних лікарях і актуалізує дослідження процесу формування професійної компетентності майбутнього лікаря-стоматолога в умовах геополітичних потрясінь. Однією із найбільш значущих спеціальних компетентностей майбутніх магістрів стоматології визначено праксеологічну [1], яка забезпечує готовність випускника медичного ЗВО до виконання ключового аспекту професійної діяльності – практичної роботи.

Спалах пандемії COVID-19 змусив освітню галузь по всьому світу у мінімально короткий термін повністю переглянути підходи до навчання, щоб забезпечити великі колективи ЗВО від небезпеки зараження, а в Україні ситуація критично ускладнилася ще й активною фазою військових дій, що актуалізувало упровадження дистанційної технології навчання. Її потенціальні можливості у контексті формування праксеологічної компетентності потребують ретельного дослідження.

Нормативно-правова база дистанційної освіти в Україні розроблялась в умовах мирного часу і спокійної епідемічної ситуації для підвищення якості і масовості, залучення максимальної кількості бажаючих отримати освіту незалежно від часових і географічних меж і фізичних обмежень людини [2,3,4], та на рівні ЗВО (зокрема у Національному медичному університеті імені О.О.Богомольця (НМУ) [5]). З початком повномасштабних військових дій на території України прийняті додаткові акти [6,7].

Важливим чинником подальшого удосконалення підходів до освітнього процесу, відкоригованих відповідно до локальної ситуації у екстремальних умовах є самооцінка студентами результатів навчання.

Мета: визначити проблеми формування праксеологічної компетентності майбутніх магістрів стоматології у екстремальних умовах військового стану та епідемічних загроз шляхи їх вирішення.

Матеріали та методи

- аналіз наукових джерел з теми дослідження, узагальнення даних;
- визначення нормативно-правової бази для забезпечення дистанційної технології навчання;
- анкетування іноземних студентів 4, 5 курсів стоматологічного

факультету НМУ (68 осіб) щодо ефективності професійної підготовки в екстремальних умовах сучасності, зокрема на основі дистанційної технології;

- співбесіда з студентами за темою дослідження;
- аналіз отриманих результатів;
- активація результатів попередніх досліджень та їх порівняння з поточними;
- узагальнення результатів дослідження.

Дослідження проводилося у квітні-грудні 2022 року на тлі військового стану на території України.

У цей час більша частина іноземних студентів перебувала у країнах свого постійного проживання у зв'язку із захворюванням на COVID-19, інші – евакуювалися з Києва у безпечні регіони, переважно країни ЄС. Усі студенти продовжили навчання, долучалися, за можливості, до он-лайн практичних занять на платформі Zoom, завантажували реферати до теми заняття та виконували завдання на освітній web-платформі Національного медичного університету імені О.О.Богомольця (НМУ) (<http://likar.nmu.kiev.ua>), а у випадках її недоступності із-за військових дій – надсилали матеріали на електронну пошту викладача. Викладачі, що приймали участь у дослідженні, також у перші місяці війни тимчасово перебували в евакуації. Наявність сучасних гаджетів та інтернету дало змогу продовжити систематичний освітній процес, але без відпрацювання практичних умінь і навичок в реальних умовах. Натомість, студентам було запропоновано розроблені альбоми [8,9] із тематичними завданнями до кожної маніпуляції, виконання яких підвищувало розуміння анатомічного обґрунтування і специфічних особливостей їх виконання, а також навчальні відео з деталізованим роз'ясненням кожної дії.

У кінці циклу проводився підсумковий модульний контроль.

Після цього зацікавлені студенти відповідали анонімно на питання анкети дослідження через гугл – форму.

Результати. Праксеологічна підготовка майбутніх фахівців передбачає кінцевою метою готовність фахівця до аналізу і розуміння організації практичної діяльності. Згідно з вимогами науки праксеології [1], предметом вивчення якої є фактори підвищення ефективності дій, зокрема і професійних, вони повинні відповідати критеріям результативності – досягати запланованої мети; точності – найбільш наближені за суттєвими ознаками до зразка; старанності – виконані наполегливо з турботою про повноцінність; бездоганності – такі, що не мають недоліків; економічності – продуктивні й економні; вигідності – такі, які принесуть користь. Зазначене вказує, що основою практичної компоненти професійної підготовки є активні дії майбут-

нього фахівця, які реалізуються лише за певних умов і відповідають фаховим вимогам, а фахові уміння досягаються копіткою працею, виконанням практичних завдань, чого не можливо досягти при відсутності реальних або наближених до реальних умов професійної діяльності. Звідси виникає необхідність визначити, чи можливо загалом і які саме складові праксеологічної компетентності [10] можна формувати форматі дистанційного навчання.

Варто нагадати, що дистанційна технологія навчання – це різновид технологій при яких джерело інформації географічно розділене з реципієнтом, а її завданням є забезпечення громадянам можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти та професійної кваліфікації. Вона відповідає усім методологічним вимогам вищої [1], зокрема і медичної, освіти., а саме: концептуальність; системність; можливість управління; ефективність; відтворюваність; візуалізація та враховує основні педагогічні принципи: активності, проблемності, мотивації навчальної діяльності, розвивального навчання, функціональності, індивідуалізації навчання і колективності у навчанні [11]. Варто наголосити, що дистанційна освіта не є аналогом «заочної». Вона відрізняється від заочного навчання використанням новітніх технологій у процесі навчання, швидкістю комунікації викладача і студента, дає змогу розширити географію учасників курсу і їх тематичний діапазон завдяки можливості використання майже всіх форм навчання, зокрема і самостійної роботи. Не зважаючи на те, що найбільше суперечок серед науковців викликає дистанційна освіта саме у медицині, тривалий досвід застосування якої як вітчизняними, так і зарубіжними [11,12,13,14] науковцями доводить, що ця технологія успішно використовується у вищій медичній освіті. Погоджуємося з думкою науковців [14], що, у великій мірі, актуальність онлайн-навчання у системі медичної освіти полягає в розширенні та поглибленні знань студентів, тобто суттєвій активзації гносеологічної складової [10] професійної/праксеологічної компетентності. Крім цього, дистанційна технологія дає змогу успішно використовувати й інші інноваційні педагогічні технології, специфічні для медичної освіти (метод кейсів, мозковий штурм, гра, проектування, прийоми телемедицини), які сприяють формуванню як загальних, так і спеціальних компетентностей [15].

Для відповіді на питання про ефективність формування кожного з компонентів праксеологічної компетентності магістра стоматології на основі дистанційної технології, звертаємося, до раніше визначеної її структури [10], представлені на Рис.1

Стисло розкриємо сутність кожного з компонентів. Зокрема:

- **мотиваційний** – формує мотивацію майбутніх фахівців до опанування професією. Вона визначається комплексом мотивів [1]: мораль-

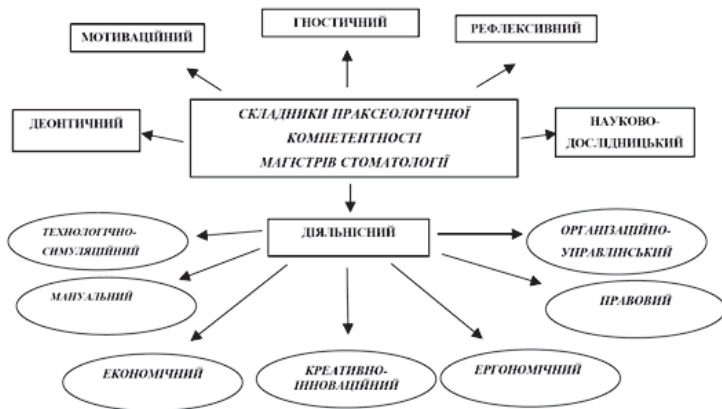

Рис.1. Структура праксеологічної компетентності майбутнього магістра стоматології

но-ціннісні – боротьба за збереження здоров'я власного і у суспільстві; комерційні – великі статки і власний успішний бізнес; мотиви до розв'язання глобальних наукових і практичних проблем медицини. За даними опитування студентської аудиторії (НМУ і Полтавського Державного медичного університету, 2019). Серед зазначених домінують морально-ціннісні (83%). Вплив на мотиваційну сферу особистості шляхом спілкування он-лайн і активації ціннісних пріоритетів особистості на прикладі актуальності медичної професії у часи геополітичних катаклізмів виглядає цілком прийнятним і не змінює суттєво пріоритетів;

- **гностичний** є основою будь-якої професійної діяльності: система знань як з фахових дисциплін, так і з суміжних обумовлює успішність і ефективність практичної діяльності, тому розглядається у синергії з діяльнісними компонентами. За даними науковців, приведеними вище у статті, власними дослідженнями, а також за оцінкою студентів (85% опитаних) визначено, що саме знання сфера професійної підготовки найбільше доступна для впливу і підвищення рівня у процесі он-лайн навчання;
- **деонтологічний** - забезпечує формування належної професійної поведінки лікаря в процесі виконання стоматологічних маніпуляцій і комунікації як з пацієнтом, так і з медичним персоналом, родичами пацієнта, контролюючими, виконавчими органами тощо. Слід зазначити, що 92,0% опитаних студентів вважають недостатнім рівень деонтологіч-

ної підготовки майбутніх лікарів (2019). У форматі он-лайн роботи викладач має змогу знайомити студентів з реалізацією положень Етичного кодексу лікаря України [1], обговорювати випадки його дотримання і порушення у щоденній медичній практиці, на базі технологій кейс-методів і роботи у команді моделювати складні ситуації і здійснювати пошук шляхів випішення проблемних ситуацій;

- *рефлексивний*: базується на спроможності майбутнього лікаря до самооцінки, самоконтролю власних досягнень, формує спроможність до самовдосконалення власного професійного рівня і визначення векторів безперервного професійного саморозвитку. Викладач у якості тьютора сприяє розвитку особистості у цьому аспекті, що доступно як в он-лайн, так і в оф-лайн фрпматах;
- *науково-дослідницький* – передбачає формування компетентності у проведенні досліджень, аналізі результатів та їх узагальненні і забезпеченні доказово доведених методів у професійній діяльності. На жаль, студенти вкрай рідко цікавляться можливістю проведення спільних з науково-педагогічними працівниками або самостійних під керівництвом викладачів наукових досліджень. З метою підвищення рівня значущості і посилення цієї складової у індивідуальній професійній траєкторії безперервного професійного розвитку майбутніх фахівців у Галузевий Стандарт вищої освіти за спеціальністю «Стоматологія» (2019) впроваджена освітньо-наукова програма обсягом 360 кредитів ECTS із захистом магістерської роботи (за взірцем австрійської та ін. зарубіжних моделей). Проте, у вітчизняних медичних університетах цей надзвичайно важливий шанс залишається нині ще не оцінений належним чином;
- *діяльнісний* – особливо актуальний для майбутнього фахівця і містить компоненти, які є основою практичної діяльності лікаря - симуляційно-технологічний та мануальний а також ті, які у сучасних умовах є вкрай необхідними, зокрема: організаційно-управлінський, ергономічний, правовий, економічний, креативно - інноваційний. Зрозуміло, що симуляційно-технологічний та мануальний не можливо формувати поза реальними умовами фантомних класів та клінічних баз.

Кожен із зазначених вище компонентів необхідний для забезпечення ефективної практичної підготовки як у вузькому сенсі, так і у контексті формування прасеологічної компетентості. Тому важливо розуміти наскільки студенти сприймають застосування дистанційної методики у освітньому процесі.

За результатами опитування майбутніх магістрів стоматології встановлено:

1. Більшість (54%) студентів не сприймають дистанційне навчання як основний формат освітнього процесу замість очного навіть під час епідемії, воєн чи інших екстремальних обставин і лише як короткостроковий вимушений захід.

2. Тривалість Zoom протягом 40-60 хвилин, на думку переважної більшості студентів, є достатньою для засвоєння теми. Варто відзначити, що більшу тривалість заняття вважають необхідною ті студенти, які за результатами підсумкового модульного контролю з дисципліни отримали оцінки «добре» і «відмінно» та лише незначна кількість тих, хто отримав «задовільно». На жаль, під питанням мотивація до поглибленого розуміння теми, а це, своєю чергою вказує на можливі прогалини у підготовці.

3. Написанню рефератів за темою заняття з матеріалів підручника і лекцій надали перевагу 58% опитаних. Серед опитаних студентів інформацію з інших наукових джерел, які є у відкритому доступі скористалося лише 24% осіб, що ставить під сумнів їх спроможність у майбутньому самостійного пошуку необхідної інформації і вирішення професійних проблем.

4. Форма дискусії найбільш прийнятна для 42% студентів у вигляді опитування за темою заняття, після чого – робота над не зрозумілими аспектами. Але 30% опитаних наполягають на роз'ясненнях викладача на початку заняття. Такий результат викликає занепокоєння, оскільки вказує, що самостійна робота і самоосвіта не в пріоритеті, а це – базові чинники професійної компетентності фахівця і подальшого безперервного професійного розвитку лікаря.

5. З різницею у 4%, студенти бажають вивчати теоретичний блок дистанційно на 3-5 курсах, а на шостому бажали б пройти інтенсивний практично-орієнтований курс, який містить фрагменти як роботи у симуляційних класах, так і у реальних клінічних умовах. Таким чином вони підтримують науково-професійну програму з 360 кредитів ECTS, затвердженою у галузевому освітньому Стандарті за спеціальністю «Стоматологія».

6. Серед допоміжних матеріалів, необхідних для дистанційного навчання, найбільш бажаними є відеодемонстрації практичних маніпуляцій (48%) і оперативних втручань (32%). Охочих працювати з альбомами для тематичних завдань виявилось лише бл. 20% і вони виявилися серед тих, хто демонстрував бажання поглиблено вивчати дисципліну та отримав відмінні оцінки на підсумковому модульному контролі.

7. Результатами дистанційного навчання у цілому задоволені 80% опитаних, при цьому 11% називають результат відмінним

Висновки. Доведено ефективність формування домінуючої більшості складових праксеологічної компетентності у форматі дистанційної технології навчання, яка застосовується в умовах геополітичних криз і складних ситуацій. Проте, мануальний і технологічно-симуляційний компоненти потребують

обов'язкового відпрацювання у реальних умовах медичного закладу. Для вирішення цієї проблеми в екстремальних умовах сьогодення важливо використати потенціал академічної мобільності студентів, як внутрішньої, так і міжнародної. Враховуючи значущість практичної підготовки майбутніх лікарів і формування праксеологічної компетентності, вочевидь, необхідні динамічні зміни у законодавстві, які б регулювали доступ майбутніх лікарів у всі медичні заклади незалежно від форми власності для відпрацювання мануальних навичок і умінь. Такий підхід потребує юридичного обґрунтування і забезпечення з позиції біоетики і доцільності.

Список використаних джерел:

1. Кульбашна Я.А. (2014). Формування професійної компетентності майбутніх фахівців із стоматології: теоретичні й методичні основи. Київ: Компас. 415 с.
2. Про затвердження Положення про дистанційне навчання Наказ МОН № 466 від 25.04.13 року Доступно: https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/
3. Лист МОН України від 11.03.2020 р. № 1/9-154 Доступно: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2020/03/11/1_9-154.pdf
4. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text>
5. Про затвердження Положення про дистанційне навчання Національного медичного університету імені О. О. Богомольця : наказ НМУ від 18.03.2020 р. № 160. Доступно: <https://nmuofficial.com/distant-education/>
https://drive.google.com/file/d/1zMGp9Cydzpe_7KiW3ZQn4XVOEyBjQ9Y/view?usp=drivesdk
6. Указ президента України від 24.02.22 № 64/22 Про введення воєнного стану в Україні Доступно: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text)
7. Наказ НМУ № 118 від 25.03.2022р. Про коригування графіку навчального процесу для студентів денної (очної) форми навчання в весняно-літньому семестрі 2021/2022 н.р. в умовах воєнного стану. Доступно: <https://nmuofficial.com/nws/pro-koryguvannya-grafiku-navchalnogo-protsesu-dlya-studentiv-dennoyi-ochnoyi-formy-navchannya-v-vesnyano-litnomu-semestri-2021-2022-n-r-v-umovah-voyennogo-stanu/>
8. Альбом з хірургічної стоматології для самостійної роботи студента III курсу стоматологічного факультету для V семестру К.: 2013. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 49451
9. Альбом з хірургічної стоматології для самостійної роботи студента III курсу стоматологічного факультету для VI семестру К.: 2013. Свідоцтво про реєстрацію про реєстрацію авторського права на твір № 49453

10. Kulbashna Y., Skrypnyk I. (2020). The structure of master's in dentistry praxeological competence. Continuing Professional Education: Theory and Practice. 2020. 3(64):1-7 DOI: 10.28925/1609-8595.2020.3.8
11. Тарасенко К.В. (2022). Дистанційне навчання студентів-медиків в умовах карантину [Інтернет]. [цитовано 2022. Лют. 23] Доступно: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/16094/1/Tarasenko_Distanciynе_navchannya.pdf
12. Curran V.A., Fleet L. (2005). Review of evaluation outcomes of web-based continuing medical education. Med. Educ. 39(6):561-7
13. Moore M., Savrock J. (2001). Distance Education in the Helth Science. Pennsylvania. 123 p.
14. Костюк І.Р., Костюк В.М., Кімак Г.Б. Менеджмент практичного заняття «захист історії хвороби» із предмету дитяча терапевтична стоматологія в умовах дистанційного навчання. Art of Med. 2022;3(23):125-128. Доступно: <file:///C:/Users/Owner/Downloads/5f9fdc9533fa9480698564.pdf>
15. Kulbashna Y., Skrypnyk I., Zakharova, V. (2019). Future Doctors' Professional Competence Formation in Medical Universities with Innovative Pedagogical Technologies. Open Journal of Social Sciences. 7:231-42. Доступно: <https://doi.org/10.4236/jss.2019.73020>

Transliteration of References:

1. Kulbashna Ya.A. (2014). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv iz stomatolohii: teoretychni y metodychni osnovy. Kyiv: Kompas. 415 s.
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia Nakaz MON № 466 vid 25.04.13 roku Dostupno: https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/
3. Lyst MON Ukrainy vid 11.03.2020 r. № 1/9-154 Dostupno: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Novyny/2020/03/11/1_9-154.pdf
4. Pro zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy koronavirusu COVID-19 : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 bereznia 2020 r. № 211. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p#Text>
5. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O. O. Bohomoltsia : nakaz NMU vid 18.03.2020 r. № 160. Dostupno: <https://nmuofficial.com/distant-education/>
https://drive.google.com/file/d/1zMGp9Cydzpz_e7KiW3ZQn4XVOEyBjQ9Y/view?usp=drivesdk
6. Ukaz prezidenta Ukrainy vid 24.02.22 № 64/22 Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini Dostupno: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text)
7. Nakaz NMU № 118 vid 25.03.2022r. Pro koryhuvannia hrafiku navchalnoho protsesu dlia studentiv dennoi (ochnoi) formy navchannia v vesniano-litnomu semestri 2021/2022 n.r. v umovakh voiennoho stanu. Dostupno: <https://>

- nmuofficial.com/nws/pro-koryguvannya-grafiku-navchalnogo-protsesu-dlya-studentiv-dennoyi-ochnoyi-formy-navchannya-v-vesnyano-litnomu-semestri-2021-2022-n-r-v-umovah-voyennogo-stanu/
8. Albom z khirurhichnoi stomatolohii dlia samostiinoi roboty studenta III kursu stomatolohichnoho fakultetu dlia V semestru K.: 2013. Svidotstvo pro reiestratsiiu avtorskoho prava na tvir № 49451
 9. Albom z khirurhichnoi stomatolohii dlia samostiinoi roboty studenta III kursu stomatolohichnoho fakultetu dlia VI semestru K.: 2013. Svidotstvo pro reiestratsiiu pro reiestratsiiu avtorskoho prava na tvir № 49453
 10. Kulbashna Y., Skrypnyk I. (2020). The structure of masters in dentistry praxeological competence. Continuing Professional Education: Theory and Practice. 2020. 3(64):1-7 DOI: 10.28925/1609-8595.2020.3.8
 11. Tarasenko K.V. (2022). Dystantsiine navchannia studentiv-medykiv v umovakh karantynu [Internet]. [tsytovano 2022. Liut. 23] Dostupno: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/16094/1/Tarasenko_Distancyne_navchannya.pdf
 12. Curran V.A., Fleet L. (2005). Review of evaluation outcomes of web-based continuing medical education. Med. Educ. 39(6):561-7
 13. Moore M., Savrock J. (2001). Distance Education in the Helth Science. Pennsylvania. 123 r.
 14. Kostiuk I.R., Kostiuk V.M., Kimak H.B. Menedzhment praktychnoho zaniattia «zakhyst istorii khvoroby» iz predmetu dytiacha terapevtychna stomatolohiia v umovakh dystantsiinoho navchannia. Art of Med. 2022;3(23):125-128. Dostupno: <file:///C:/Users/Owner/Downloads/5f9fdc9533fa9480698564.pdf>
 15. Kulbashna Y., Skrypnyk I., Zakharova, V. (2019). Future Doctors Professional Competence Formation in Medical Universities with Innovative Pedagogical Technologies. Open Journal of Social Sciences. 7:231-42. Dostupno: <https://doi.org/10.4236/jss.2019.73020>

Отримано 15.02.2023
Рецензовано 22.02.2023
Доопрацьовану версію отримано 25.02.2023
Прийнято до друку 27.02.2023

KULBASHNA Yaroslava

Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Medical Sciences, Professor,
Department of Surgical Stomatology and Maxillofacial Surgery, National Medical
University by O.O. Bogomolets, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2571-091X>
E-mail: j.kulbashna@gmail.com

SKRYPNYK Iryna

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Orthodontics and Propaedeutics of Orthopedic Dentistry, National Medical University by O.O. Bogomolets, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-00023-3393-4649>

E-mail: irynaskrypnyk@gmail.com

FORMATION OF PRAXEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE MASTERS OF DENTISTRY IN THE EXTREME CONDITIONS OF MARTIAL LAW AND EPIDEMIC THREATS: PROBLEMS AND WAYS TO SOLVE THEM*

<https://doi.org/10.38014/osvita.2023.91.08>

* публікація здійснена за рахунок спільного гранту СЕІП (Україна - Франція) та БФ «Освіта: майбутнє»